

BOZUM, DE HERVORMDE KERK

Wat moet het een moment van opwinding geweest zijn toen men op 3 oktober 1941 bij de restauratie van de Maartenskerk opeens prachtige schilderijen onder het pleisterwerk ontdekte. Het maakt geschiedenis van deze 12de eeuwse kerk, gelegen op een terp, nog interessanter.

Bouwgeschiedenis en exterieur

Het gebouw is zowel opgetrokken uit tufsteen als wel uit levendige rode en gele bakstenen en kloostermoppen. Tussen buiten- en binnenmuur (van baksteen) werden ter versteviging veldkeien en brokstukken graniet gestort. De rondboogvensters werden later aan de noordkant door bredere spitsbogige vensters vervangen. Het inspringend koor moet ouder zijn dan de rest van de kerk en werd verhoogd in de 13de eeuw. De rondboogvensters hebben fraaie roodzandstenen kolonetten met ringen aan de kant. In de koortravee aan de noordzijde zijn twee hagioscopen (hagios=heilig), raampjes op knie- en stahoogte, waar doorheen je een blik op de altaarruimte had. Aan deze kant van de kerk is ook een spitsbogige dichtgemetselde ingang van de kerk. In de zuidmuur geeft een sierlijk poortje uit 1700 met kroonlijst en opschrift, toegang tot de kerk. De zadeldakten van baksteen werd waarschijnlijk eind 13de eeuw gebouwd en, blijkens de dubbele rij galmgaten, later verhoogd. Van de twee torenklokken uit 1633, gegoten door Andreas Obertin, kwam er maar één na de oorlog terug. In 1976 kon men de creatief uitgevonden tijdelijke tweede klok, gemaakt van wielvelgen, vervangen door de aankoop van een 690 kilo wegende klok uitafgebrokenen R.K. Provenierskerk te Rotterdam. De wielklok hangt nog binnen, onder de toren, boven het zogenaamde hounegat (gevangenis).

Interieur

Het verstilde en serene halfronde koor trekt meteen de aandacht, niet in het minst door de unieke gewelfschilderingen. Het zgn "meloengewelf", hier met rondstaafribben, die rusten op kolonetten van rode zandsteen en neerhangende sluitsteen, volgt een modieuze stijl, die zich uit Westfalen over Noord Nederland verspreidde. Het was gebruikelijk dat rondreizende ambachtslieden hun ervaring uitwisselden. De prachtige kleuren (op de ribben goed gerestaureerd) die het gewelf sierden liepen, eenmaal aan het daglicht blootgesteld, snel terug. De verfsoorten waren veelal van plantaardige oorsprong en niet kleurecht. De schildering was "al secco" aangebracht, d.w.z. op droge kalk, de verf blijft op het oppervlak liggen wat een nadeel is als de voorstelling gaat bladderen. (Bij een fresco, op natte kalk aangebracht, worden de pigmenten dieper opgezogen. Deze techniek werd vroeger wel afgeraden vanwege ons vochtige klimaat). De schildering toont een "Majestas Domini" (Majesteit des Heren) een algemeen gangbaar middeleeuws motief, wat teruggrijpt op een visioen van de evangelist Johannes, beschreven in het bijbelboek Openbaringen, hoofdstuk IV. De Christusfiguur troont in het midden, met de rechterhand geheven in een spreekgebaar de linkerhand omvat de bijbel met de Griekse tekens voor de alpha en omega: symbool voor de universele Godheid. Het golflijntje hier onder zijn voeten verwijst naar de "kristallen zee", genoemd in de Openbaringen. In tegenstelling tot een meer gebruikelijke omlijsting van een mandorla (amandelvorm) zien we hier een vierpas. Dit doet denken aan een tracering bij gotische kerkranken, maar zoiets kwam ook al in het Romaans voor en zou hier kunnen verwijzen naar de verspreiding van de kerk naar de vier windstreken, met Christus als middelpunt. Binnen de vierpas herinnert het okergele vlechtwerk aan ornamentiek die we bij smeedwerk tegenkomen. De omringende "fleurons" lijken wel Franse lelies en kwamen in de 13de eeuw al voor. Buiten de vierpas symboliseren de vier wezens: de engel, de os, de leeuw, de adelaar, de evangelisten, resp. Mattheus, Lucas, Marcus en Johannes. Links van Christus zien we twee figuren, Johannes en Maria? Ook rechts staan twee figuren, de linker, met mijter, zou een heilige kunnen zijn (St. Maarten?). Deze opvallende fraaie Majestas Domini in Bozum is niet de enige in Noord Nederland, wel de oudste. Ten tijde van de Reformatie werd zij rond 1580 overgeschilderd, toen er in het koor ook grote gotische ramen werden aangebracht. De kerk heeft een schat aan mooie grafzerken, daterend vanaf eind 15de tot en met de 18de eeuw. Vooral bijzonder zijn de 2 rijk gebeeldhouwde zerken in renaissancestijl (1541-1543) gemaakt door de Leeuwarder Benedictus Gerbrands. Hier liggen de Walta's begraven, die vroeger onder de naam Jongema als heren van Bozum op een stins ten zuiden van het dorp woonden. Zij speelden politiek een duidelijke rol in de Middeleeuwen. De preekstoel uit 1691 is gemaakt door de meester kistenmaker Agge Jans Monsma uit Sneek. De kuip is voorzien van gekorniste panelen oftewel versierd met een langwerpig kussen, met lijst- en regelwerk er omheen. De kansel werd in 1906 voor het toen dichtgemetselde koor geplaatst, maar herkreeg zijn oude plaats in 1947 tegen de zuidmuur. Het doophek met rocaille balusters en vier siervazen werd, evenals de twee herenbanken, rond 1780 vervaardigd, alles naar ontwerp van Willem Groenvelt. De twee koperen kronen dateren van ongeveer 1700. Tot de kerkschatten behoren enkele zilveren

gebruiksvoorwerpen, zoals een beker uit 1508 met een gegraveerde ram en o.m. het opschrift "Bosumaram" en onder de liprand Maria. Anna. IHS (In Hoc Signo: in dit teken). Deze is in het Fries Museum. Rond een eveneens zilveren doopschaaltje maakte de Leeuwarder beeldhouwer Chris Fokma een fraai modern doopvont van zwartbakkende chamotteklei met rondom het toepasselijke religieus motief van vissen.

Het orgel met rugpositief mag wel gelden als een van de mooiste orgels in Friesland. Het rijke snijwerk werd uitgevoerd door Frans Twentere beelden (o.a. de harpspelende koning David en engelen) werden gemaakt door Anthonio Solaro, Beide woonden in Leeuwarden. In 1783 was de orgelbouwer Gotlieb Heineman met de bouw van het instrument begonnen. Na zijn verhuizing naar Amsterdam voltooide Rudolf Knol het werk. Deze was afkomstig uit de Duitse plaats Norden, maar werkte al sinds 1785 in Friesland. De orgelkasten zijn gemaakt door Christiaan Ceasars Eisma, het schilderwerk is van WD. Faber. Op 29 juni 1791 werd het orgel ingewijd. De huidige dispositie is:

Manuaal C-f'''	Pedaalkoppel
Bourdon 16'	Klavierkoppel
Prestant 8'	Tremulant rugwerk
Roerfluit 8'	2 Afsluiters
Octaaf 4'	Rugwerk C- f'''
Gemshoorn 4'	Holpijp 8'
Quint 3'	Viola di Gamba 8' disc.
Superoctaaf 2'	Prestant 4'
Mixtuur 2-3-4 sterk	Fluit douce 4'
Basson 16' bas en disc	Viola 2'
Trompet 8	'Woudfluit 2'
Pedaal C- d'	Dulciaan 8'bas en disc.

M. van Muijen,
1996

Literatuur

- Archiefmap van de Stichting Alde Fryske Tsjerken, waarin o.m. artikel van Wantje Fritschy over de Majestas Domini in de Ned. Herv. Kerk te Bozum (ingekorte, bewerkte versie van doct.scriptie kunstgeschiedenis van P.P.V. van Moorsel, Leiden).
- Sytse Singelsma "Lagen kalk bedekken schat aan kerkelijke schiderkunst" artikel in Leeuwarder Courant, 30-06 1990.
- U. Zwaga "De geschiedenis van de kerk van Bozum", 1982.